

Зимові обряди та свята в Україні

Дехто із сучасних українців навіть не уявляє, що святкування традиційних новорічних свят – це в першу чергу ритуальне дійство, яке походить ще з язичницьких часів. Коли сідаємо за святковий стіл, вітаємо рідних з якимось зимовим святом, ми тим самим вшановуємо наших пращурів, повторюючи давні ритуали.

Вечорниці на Андрія (13 грудня)

Українці завжди вмiли не тільки добре працювати, але й відпочивати. Особливо взимку, коли обсяг робіт зменшувався. Зимовими вечорами, коли на землі вже ніхто не працював, молодь поєднувала плідну роботу та відпочинок, збираючись на вечорницях. Вечорниці проходили у досить невимушеній атмосфері. Молоді дівчата і хлопці збиралися в хаті, розповідали смішні історії, співали пісень або грали в карти. Досить часто вечорниці проходили на тлі різноманітних домашніх робіт: дівчата займалися пряжею та іншим рукоділлям, а парубки ремонтували різне знаряддя і, звісно, знаходили хвилинку, щоб позалицятися до красунь. Варто відокремити звичайні та святкові вечорниці. Якщо звичайні вечорниці поєднували роботу і відпочинок, то святкові вечорниці відводилися лише гулянням, під час яких дівчата часто ворожили, намагаючись дізнатися свою долю та визначити майбутнього чоловіка. У різних куточках країни до сьогодні існує багато видів ворожіння та різних обрядових ігрищ, покликаних отримати допомогу вищих сил для створення щасливого майбутнього.

День Святого Миколая (19 грудня)

Легендарний святий Миколай – це не вигадана постать, на кшталт Діда Мороза чи Санта Клауса. Він народився приблизно 275 року в Патарі в Малій Азії (нині – територія Туреччини) і став одним із найвидатніших праведників християнського світу, який надихає багатьох греко-католиків та православних християн на благочестиві діяння. Для більшості простих українців день Святого Миколая став одним із канонічних свят, що святкується 19 грудня (6 грудня за старим стилем).

Ще з дитинства Микола був досить релігійним (завдяки вихованню батьків та дядька-єпископа). З юних літ він вирішив присвятити себе богослужінню. За життя святий Миколай відзначився багатьма благодійними справами.

У спадщину від батьків йому дісталися досить великі статки, які він витрачав на допомогу нужденним і в першу чергу – дітям. За легендою, більшість своїх справ він намагався робити без розголосу, допомагав анонімно. Саме тому в день Святого Миколая повелося робити подарунки дітям у вигляді сюрпризу, потай, неначебто від Миколая.

В Україну це свято прийшло разом із християнством (переважно через католицьку Польщу) і прижилося. Під час святкування влаштовуються різні повчальні вистави на релігійні теми. Лишень в українському фольклорі разом із біблійними персонажами діють чорти та інші міфічні створіння. Після закінчення вистави за допомогою костюмованого Миколая проходить церемонія вручення подарунків дітям. На Миколая традиційно випікають особливий вид печива – «миколайчики». Його разом з іншими подарунками кладуть дітям уночі під подушку.

Новий рік

Святкування Нового року в ніч з 31 грудня на 1 січня офіційно з'явилося в Україні відносно недавно – у 1918 році. На поширення цього свята, яке прийшло до нас із Західної Європи, суттєво вплинули реформаторські дії Петра I ще на початку XVIII ст. Він мав великий вплив на підконтрольні українські території, що й відобразилося на багатьох суспільних процесах тих часів. Варто підкреслити, що у XVIII ст., зважаючи на календарні розбіжності (у Європі користувалися Григоріанським календарем, а у нас – Юліанським), дата святкування Нового року не співпадала з європейською: у нас вона припадала на 14 січня. Лише 1918 року разом із прийняттям Григоріанського календаря на території України ці розбіжності зникли. Натомість православна церква не перейшла на новий стиль, через що всі церковні свята та Новий рік досі святкуються за Юліанським календарем. Саме так з'явився Старий Новий рік, що святкується 14 січня.

Забігаючи наперед, можна сказати, що традиційне народне святкування Нового року в Україні мало не тільки релігійне, а ще й звичаєве та обрядове підґрунтя. Люди не хотіли позбуватися старовинного обряду пращурів, саме тому святкували і святкують Новий рік донині – між Різдом та Водохрещем, що припадає не на 1, а на 14 січня.

Святкування Нового року в ніч на 1 січня – це світське дійство, майже не пов'язане з традиційними українськими віруваннями. Завдяки Петру I змінився не тільки час святкування Нового року, але й основні атрибути. Якщо раніше на Новий рік українці прикрашали оселю дідухом (сніп із зернових колосків, доповнений сіном та стилізований під людську фігуру) і проводили різні обряди, пов'язані з плодючістю та здоров'ям, то на зміну йому прийшла ялинка, запозичена з європейської культури святкування Нового року, з усіма сучасними атрибутами. Слід зауважити, що сучасна ялинка встановлюється на підлозі, тоді як раніше її підвішували до стелі.

Свято Нового року стало одним із найпоширеніших у сучасності, воно поєднало традиційні родинні зустрічі та народні гуляння всією громадою з неодмінними привітаннями та обміном подарунками.

Православне Різдво (7 січня)

Одне з найбільш шанованих свят на території України – Різдво. Святкова трапеза напередодні Різдва (Святвечір, Багата кутя) має урочистий характер. Головна страва вечері – кутя. Традиційно до куті додають мак, родзинки та горіхи. Раніше, готуючись до свята, земляну долівку та стіл вкривали соломною. Хтось із старших членів родини розкидав у соломі горіхи та пшеницю. Розшукуючи їх, діти квоктали, мекали, мукали, вдаючи різних тварин. Таким чином проводився обряд, що мав за мету закликати до господарства достаток, а хазяям та худобі – здоров'я. На другий день удосвіта соломі виносили з хати і розкладали багаття – «палили дідуха» (але перед цим хазяїн обмолочував жито чи пшеницю, з яких складався дідух, потім із цього зерна починалася весняна сівба). Дорослі й діти перестрибували через вогонь, розкладений із винесеного сіна, щоб очиститися від різної скверни та запобігти хворобам.

Коли християнство перехопило ініціативу в язичників, певні риси древніх вірувань перейшли у християнську культуру, але вже трактувалися інакше. Наприклад, сіно, яке раніше використовувалося в обрядах як символ врожаю, залишилося, але у християнські часи стало символом того, що Ісус народився не в хорах, а в хліву, у яслах.

Напередодні свята – 6 січня – господарі готують 12 страв. Кількість та розмаїття страв має символічний зміст – забезпечення добробуту людей у наступному році. Тому навіть найбідніші верстви населення намагаються виставити на різдвяний стіл якнайбільше страв, щоб зустріти Різдво якнайкраще. Традиційно вечеря починається з куті. Серед українців здавна існує повір'я, що душі померлих родичів також беруть участь у святковій вечері і під час трапези їх обов'язково згадують добрим словом.

Ще одна язичницька традиція, що перейшла до християнства, – колядки. Колись колядки були язичницькими піснями, з якими православна церква спочатку вела безуспішну боротьбу, забороняла їх. Але згодом вони досить органічно інтегрувалися в християнську культуру. Стародавні колядки вдало пережили час гонінь та дійшли до наших днів, поповнивши собою арсенал народної творчості. Вдень, перед самим Різдвом, молодь збирається ватагами та йде колядувати. Зазвичай колядники діляться на три групи. Зранку колядувати ходять дітлахи (малюки віком до 10 років). Потім, за ними слідом, виходять діти та юнаки старшого віку, а вже за темно, коли на небі з'являються перші зорі, колядувати виходить неодружена молодь та дорослі.

До наших часів дійшло чимало колядок, які співають під час святкування. Слід зауважити, що Коляда – це стародавня назва богині сонця, і раніше свято Коляди було пов'язане з народженням «молодого» сонця. Святкувалося воно 21–22 грудня, під час зимового сонцестояння. Але з часом християнська культура значно вплинула на язичницький обряд, тому свято потрапило до традиційних українських церковних святкувань, пов'язаних із народженням Ісуса Христа. Язичницькі обряди

перетворилися на християнські свята, хоч і зберегли традиційні риси. Яскравий тому приклад – вертеп, де використовується не лише християнська символіка, а й язичницька (зірки тощо).

Сьогодні під час колядок у першу чергу славляться церковні персонажі, але язичницькі традиції постійно нагадують про себе, визираючи на світ у вигляді різних тотемів. Під час колядування ватагу ряджених парубків (хтось вдягався козою, хтось перевтілювався у вовка чи тура) супроводжують музики. Всі ці персонажі виконують обрядові дії, співають колядки та славлять новий рік, що має бути кращим за минулий. Коли юрба колядників приходить до чийогось двору, там, з дозволу хазяїна, вони починають співати колядки та славити хазяїв, за що останні мають їм віддячити. Подяка традиційно складалася з різних наїдків та грошей.

Отримавши подяку, колядники мають тричі вклонитися хазяям і, не обертаючись спиною до них, вийти з двору.

Щедрий вечір та Маланки (13 січня)

Через тиждень після Різдва і Коляди, напередодні Старого Нового року, святкують Щедрий вечір. Це свято також дійшло до нас із дохристиянських часів. Як і більшість язичницьких свят, Щедрий вечір замаскувався під християнське свято – день преподобної Меланії. У народній традиції обидва свята об'єдналися і тепер маємо Щедрий вечір, або свято Меланки.

Щедрий вечір отримав свою назву завдяки тому, що час його святкування припадає на закінчення посту. Тому на столі з'являється скромна їжа, вживання якої до цього дня потрібно було уникати.

Надвечір 13 січня люди йдуть щедрувати. Зібравшись гуртом та перевдягнувшись у різне вбрання, юрба щедрувальників обходить двори з ритуальними піснями, що славлять господарів, та вітає їх зі святом.

Наступного ранку, після святкування Щедрого вечора, заведено ходити до родичів та знайомих – засівати. Засівають хлопчики-підлітки віком до 15–16 років (вважається, що цим мають займатися лише чоловіки, бо тільки чоловік, який першим прийде до оселі, принесе щастя до хати).

Підлітки носять у рукавиці або мішечку зерно жита, пшениці, ячменю, проса, гречки. Зерно символізує життя, вважається добрим знаком, коли зернята впадуть не тільки на паркет чи килим, а й на господарів. Зайшовши до оселі, засівальник, як на ниві, засіває зерном оселю та вітає мешканців із Новим роком.

Водохреща (19 січня)

Водохреща – традиційне церковне свято, яке з'явилося в українській культурі разом із християнством. За давньою традицією церемонія хрещення води відбувається просто неба, на найближчій водоймі. Зазвичай о цій порі стоять досить сильні морози. Тому для проведення церемонії на водоймі вирубують спеціальну

ополонку у вигляді хреста. Самого льодяного хреста ставлять поруч з ополонкою, яку ще називають йордань, на честь місця, де хрестили Ісуса.

В українців центральне місце під час свята Водохреща займають обряди, пов'язані з водою. Вечір напередодні Водохреща називали другим Святвечором або Голодною кутею. У цей день не виконували жодних господарських робіт, постували та готували кутю. Святкуючи Водохреще, люди знову-таки «закликали мороз», підкидали кутю під стелю, «щоб бджоли роїлись», а за погодними прикметами визначали перспективи майбутнього врожаю. Після святкової трапези в багатьох областях України прийнято «проганяти кутю». Цей обряд знаменує завершення періоду зимових свят. Дорослі, а частіше діти, виходять надвір і зчиняють шум – проганяють нечисту силу.

Більшість традиційних українських свят тим чи іншим чином пов'язані з історичною та культурною спадщиною, що дісталася нам від наших пращурів. Хоч час невинно рухається вперед, стародавні звичаї залишають нам згадку про те, у що вірили та до чого прагнули наші далекі предки. Коли ми святкуємо традиційні свята, виконуючи ритуальні дієства, тим самим ми славимо одвічні чесноти, що цінуються на теренах нашої Батьківщини з давніх часів.

<https://n-auditor.com.ua/>